

Grygier, Tadeusz

Profesor Stanisław Herbst : opiekun badań regionalnych na Mazurach i Warmii : (z okazji 60-lecia urodzin)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 175-178

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Profesor Stanisław Herbst

OPIEKUN BADAŃ REGIONALNYCH NA MAZURACH I WARMII

(z okazji 60-lecia urodzin)

Badania regionalne na terenie województwa olsztyńskiego przechodziły różne fazy. Po pierwszych, spontanicznych poczynaniach w latach 1945—1949, przyszedł okres znacznego osłabienia. W latach 1949—1956 oparciem dla nich stało się przede wszystkim Polskie Towarzystwo Historyczne, w szczególności pod kierownictwem prof. dr. Natalii Gąsiorowskiej (jako prezesa) oraz prof. dra Stanisława Herbst (jako sekretarza generalnego)¹. Dzięki ich opiece i programowi działania, przerosty centralizacyjne w rozwoju nauki polskiej nie stały się czynnikiem likwidującym całkowicie ruch regionalny. Poparcie Zarządu Głównego PTH pozwoliło na intensywne prowadzenie badań regionalnych przez Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie oraz uratowanie od likwidacji Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie (poprzednio Instytutu Mazurskiego) dzięki przekształceniu jej na Stację Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego².

Przezwyciężenie czasów trudnych dla badań regionalnych możliwe było również dlatego, że Polskie Towarzystwo Historyczne ustaliło prawidłową koncepcję pracy Towarzystwa. Wychodzono z założenia, iż zasadą wiążącą Towarzystwo jest nauka, że grupuje ono w swych szeregach ludzi o różnych poglądach³, co gwarantuje różnorodność ujęć w badaniach i zabezpiecza przed mechanicznym transmitowaniem ustaleń dokonanych centralnie. Na terenie Olsztyna pierwszą generalną próbą podjęcia kompleksowych badań regionalnych było zorganizowanie sesji naukowej poświęconej 600-leciu Olsztyna. Zarząd Główny PTH (w szczególności prof. dr Herbst) poparł tę inicjatywę, a udział w niej ówczesnego zastępcy przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (obecnego ministra Zbigniewa Januszki) oraz kierownika Dyrekcji Planowania Przestrzennego inż. Janiny Stańkowskiej dowodził, że ruch regionalny jest potrzebą społeczną. Pomyślny wynik sesji olsztyńskiej

¹ Prof. dr Stanisław Herbst ur. 12 lipca 1907 r. w Rakvere (Estonia). Jest historykiem wojskowości, miast i geografem historycznym.

² T. Grygier, *Instytut Mazurski w Olsztynie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1960, z. 3.

³ S. Herbst, *Zadania i perspektywy dalszej pracy PTH*, *Kwartalnik Historyczny*, 1957, t. 64, s. 64.

pozwoili na zorganizowanie w Olsztynie w 1954 r. ogólnopolskiej sesji naukowej, dotyczącej rozwoju polskiego ruchu politycznego na Mazurach, Warmii i Pomorzu Gdańskim. Sesję tę połączono z ogólnopolskim walnym zgromadzeniem PTH. Była to pierwsza ogólnopolska konferencja historyków polskich w Olsztynie⁴.

Nowy okres w badaniach regionalnych nastąpił po roku 1956. Opieka prof. dra Herbsta (od 1956 r. prezesa Zarządu Głównego PTH) i całego Zarządu Głównego oraz życzliwe (przede wszystkim finansowe) poparcie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie pozwoliło na rozwinięcie badań regionalnych. Wyniki tych badań uzewnętrzniły się między innymi w założeniu organu Stacji Naukowej PTH w Olsztynie — „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Była to konkretna, praktyczna realizacja demokracji i decentralizacji w badaniach historycznych, będąca wynikiem wydarzeń październikowych 1956 r. Prof. Stanisław Herbst podkreślał szczególnie rolę naukowych czasopism regionalnych w życiu naukowym i kulturalnym kraju⁵.

W tym miejscu warto podkreślić udział profesora Herbsta w kształtowaniu środowiska olsztyńskiego i jego roli w programach ogólnopolskich badań regionalnych prowadzonych przez PTH. W oparciu bowiem między innymi o doświadczenia olsztyńskie zainicjowano badania regionalne w woj. koszalińskim (Słupsk), zielonogórskim, białostockim, lubelskim, rzeszowskim czy ostatnio na Mazowszu. Nad wszystkimi tymi poczynaniami czuwała troskliwa ręka prof. Herbsta. Z jego inicjatywy w 1956 r. na ogólnopolskim zjeździe historyków w Warszawie powołano specjalną sekcję badań regionalnych, na której głównym referentem była Emilia Sukertowa-Biedrawina, przedstawiająca doświadczenia olsztyńskich badań regionalnych⁶. Obrady tej sekcji cieszyły się wielką popularnością i zainteresowaniem.

Do jednych z głównych elementów programu tych badań, stanowiącego podstawę działalności Polskiego Towarzystwa Historycznego, należało nawiązanie do przeszło już stuletnich tradycji polskich badań regionalnych. I trzeba z całą stanowczością podkreślić, iż badania te wcale nie wypływały z marzeń sentymentalnych estety, odcinających się od burzliwej rzeczywistości, czy miłośników tradycji, zajmujących się wyłącznie przeszłością. Były one wewnętrzną potrzebą pełnych życia osób, związanych nierozzerwalnie z życiem współczesnym, realistycznych działaczy, kształtujących życie społeczne, państwowe, kościelne czy naukowe. Jest to problem istotny, wiążący się — jak to widzi profesor Herbst — z kulturą historyczną, to znaczy z wielostronnością widzenia i rozumienia, przewyciężającą „nieunikniony schemat podręcznika” i wypełniającą ten podręcznik bliską treścią⁷.

⁴ T. Grygier, *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1959, z. 3.

⁵ S. Herbst, *Regionalne badania historyczne w przeszłości i w Polsce Ludowej*, Kwartalnik Historyczny, 1956, nr 4/5, s. 456.

⁶ E. Sukertowa-Biedrawina, *Z historii badań regionalnych na Mazurach i Warmii*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1957, nr 1/56, ss. 25—32.

⁷ F. Persowski, *Rola ośrodków prowincjonalnych w rozwoju kultury historycznej*, Kwartalnik Historyczny, 1957, t. 64, ss. 67—77.

Badania regionalne stale i konsekwentnie wiążą się z tradycją narodową. „Można zmieniać fasadę budowli, jej próg musi pozostać”. Poszczególne człony tradycji można preferować, ale nie można ich eliminować. Stąd rola badań regionalnych, pokazujących różnorodność wartości kulturalnych, tradycji, romantyki odczucia historycznego, rozwoju świadomości narodowej i społecznej, siły świata historycznego w codziennej walce politycznej, wyjaśniających znaczenie aktywnych jednostek w całości kształcie ogólnego dobrobytu społeczeństwa, refleksji nad potknięciami i błędnymi drogami przeszłości.

Elementem programu ruchu regionalnego jest także ściśle wiązanie badań regionalnych z państwową służbą archiwalną. Stąd przez cały ciąg istnienia Oddziału PTH i Stacji Naukowej istnieje żywa współpraca między Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie i jego placówkami terenowymi a ogniwami Polskiego Towarzystwa Historycznego. Archiwiści tworzą ważny zręb w działaniu Towarzystwa. Związek badań regionalnych ze służbą archiwalną jest koniecznością, gdyż — jak stwierdza profesor Herbst — zaniedbania warsztatowe odbiły się na wartości niektórych wyników pracy naukowej, w skali zresztą ogólnopolskiej. Co więcej, zawód archiwalny preferuje organizowanie zespołów naukowych.

Podstawą ruchu regionalnego jest rozumienie jego roli w każdej fazie rozwoju społecznego. Gospodarcza i społeczna rewolucja XIX wieku przyniosła ścisłą i naturalną więź szerokich kręgów ludowych z problemami przeszłości, z historycznymi ocenami przemian społecznych. Historia jest już nie tylko przedmiotem uczoności akademickiej i archiwalnej pracy, lecz także forum dla ludzi zawodu i laików, zwalców i miłośników. Ale taki rozwój badań regionalnych wymaga troskliwej opieki ze strony ośrodków naukowych. Opiekę tę podjął prof. Herbst⁸.

Badania regionalne we współczesnym okresie wielkich wędrówek ludności mają zadania wobec społeczeństwa, a mianowicie wiązanie człowieka z miejscem zamieszkania i pracy. Ale i odwrotnie, środowisko społeczne ma obowiązek życzliwego ustosunkowania się wobec wysiłków nauki regionalnej. Obojętność bowiem zbiorowości na te wysiłki wcześniej czy później zniszczy naukę.

„Komunikaty Mazursko-Warmińskie” nie są czasopismem mogącym w pełni przedstawić wszystkie zainteresowania naukowe profesora Herbsty, zajmującego się szerokim wachlarzem nauk historycznych — od nauk pomocniczych historii poprzez historię miast do historii wojskowości. Dla środowiska olsztyńskiego najważniejsze znaczenie posiada zainteresowanie i zrozumienie Profesora dla regionalistyki, wpływającej tak korzystnie na rozwój nauki i na integrację życia społecznego.

Tadeusz Grygier

⁸ Ibidem, s. 68.

PROFESSOR STANISŁAW HERBST, THE PATRON OF REGIONAL
RESEARCHES IN MASURIA AND WARMIA
(ON HIS 60th BIRTHDAY)

S U M M A R Y

Stanisław Herbst, Ph. D., professor of the University of Warsaw specializes in the history of military affairs and the history of Polish towns, he is also a historical geographer. For many years he has been holding important functions in the Polish Historical Association (first that of secretary, then of vice-chairman and since 1956 of chairman). In this capacity he takes a great interest in historical researches throughout Poland and in the popularization of these researches. He has a special understanding for regional researches. He believes that they are filling the gaps that centralized researches cannot fill. As in regional communities there are historians taking interest in diverse subjects, their researches cover a wide range of subjects.

The Masurian Institute at Olsztyn owes much to professor Herbst. In 1953 he has greatly contributed in its being taken over by the Polish Historical Association as its research station. In 1956 thanks to his support it was possible to resume the publication of the historical quarterly *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (Masuro-Warmian Bulletin).

Professor Herbst collaborates with the historical community of Olsztyn, publishes his articles in Olsztyn periodicals, delivers lectures at research sessions held there. Historical communities through out Poland, and especially that of Olsztyn have a true friend in professor Herbst.